

יחסי טורקיה-ארצות הברית אחרי שחרור הכומר ברנסון – יציאה מהשחרור וחזרה למסלול?

גליה לינדנשטראוס

שחרורו של הכומר האמריקאי אנדרו ברנסון אינו תרופת קסם למשבר החריף ביחסי טורקיה וארצות הברית. יחד עם זאת, הוא מעיד שניתן ללחוץ על אנקרה ועל נקודות התורפה שלה, ובראש ובראשונה זו הכלכלית. מעצרו של ברנסון היה רק אחד בין לא מעט סוגיות מחלוקת בין ארצות הברית לטורקיה, ובדומה לפרשת שחרור ברנסון, גם בסוגיות האחרות ניתן לראות דרכים אפשריות לגשר על הפערים בין הצדדים. ברובד העמוק יותר, המתח ביחסי טורקיה-ארצות הברית הוא מעבר לסוגיות הספציפיות, אלא קשור לחוסר אמון גובר בין הצדדים כמו גם למגמות רחבות יותר במדיניות החוץ האמריקאית ובזו הטורקית. עם זאת, שיפור אווירה ביחסי טורקיה-ארצות הברית עשוי להקרין במידת מה בחיוב על יחסי טורקיה – ישראל.

החלטת בית המשפט בטורקיה לאפשר את שחרורו של הכומר האמריקאי אנדרו ברנסון ואת חזרתו לארצות הברית מהווה סיום מוצלח מבחינת נשיא ארצות הברית, דונלד טראמפ, לאופן ניהולו את המשבר מול טורקיה סביב מעצרו של הכומר. ברנסון נעצר אמנם באוקטובר 2016, אך בחודשים האחרונים הגביר הממשל את הלחץ על טורקיה בעניינו. על אף הכחשות הצדדים את הטענה שהוצגה בעיתונות האמריקאית ולפיה הייתה עסקה בין אנקרה לושינגטון אשר לשחרורו, קשה להאמין שחלה התקדמות בנושא ללא הבנות נוספות, שטבען עוד יתברר בהמשך.

המאמצים להביא לשחרורו של ברנסון היו מרכזיים עבור ממשל טראמפ, על אף שהוא אינו האזרח האמריקאי היחיד העצור בטורקיה בתואנות שווא. מעצרו של שלושה עובדים טורקים בנציגויות הדיפלומטיות האמריקאיות, אף הוא מעורר כעס בווינגטון. ואולם, טראמפ פעל במלוא המרץ לשחרור ברנסון בעיקר בגלל הלחצים שהפעיל הלובי האוונגליסטי. החלטתו מאוגוסט האחרון להכפיל את המכסים על יבוא אלומיניום ופלדה מטורקיה כדי להגביר את הלחצים על טורקיה בנושא גרמה לנפילה חדה בערך הלירה הטורקית. שחרור ברנסון לקראת בחירות האמצע בארצות הברית בנובמבר נעשה בעיתוי מוצלח במיוחד עבור הרפובליקאים.

מאז ניסיון ההפיכה הכושל בטורקיה ביולי 2016 לוחצת אנקרה על וושינגטון להסגיר לידיה את המטיף הדתי פתהוללה גולן, הנמצא בגלות מרצון בארצות הברית, ונתפס כזה שעמד מאחורי אותו ניסיון הפיכה. אנקרה נכשלה בניסיון ליצור עסקה של "ברנסון תמורת גולן". תרחיש שבמסגרתו ארצות הברית תסגיר לידי הטורקים את גולן עדיין נראה לא סביר, אך חקירות שמתנהלות נגד הפעילות של תנועתו בארצות הברית כבר מקשות ויקשו עוד בעתיד על התנהלותם של חבריה ועל מרחב ההשפעה של התנועה.

מעצרו של ברנסון היה רק אחד בין לא מעט סוגיות מחלוקת בין ארצות הברית לטורקיה, ובדומה לפרשת שחרור ברנסון, גם בסוגיות האחרות ניתן לראות דרכים אפשריות לגשר על הפערים בין הצדדים. ברובד העמוק יותר, המתח ביחסי טורקיה-ארצות הברית הוא מעבר לסוגיות הספציפיות, אלא קשור לחוסר אמון גובר בין הצדדים כמו גם למגמות רחבות יותר במדיניות

החוץ האמריקאית ובזו הטורקית. התזזיות במדיניות החוץ האמריקאית כלפי המזרח התיכון וההנחה בקרב מדינות האזור שהממשל חותר לצמצם את מעורבותו בו, כמו גם תמיכת וושינגטון בגורמים שערים נמצאת טורקיה בעת הנוכחית ביריבות, מדרבנים את אנקרה לפתח ביתר שאת את קשריה עם שחקנים אחרים במערכת הבינלאומית. מדיניות החוץ הטורקית הנוכחית גם היא סובלת מחוסר עקביות ואנקרה נתפסת בווינגטון כמייצרת פרובוקציות מיותרות. מדיניות החוץ הטורקית אף נתפסת כמונעת בעיקר על ידי שיקולי פנים, הקשורים לניסיון ההפיכה הכושל ולמגמות לאומניות, וכמתרחקת ממדיניות חוץ של ריאלי-פוליטיק.

בעוד סוגיית התמיכה האמריקאית בשלוחה הסורית של המחתרת הכורדית (PYD) והכעס שתמיכה זו מעוררת באנקרה עדיין על השולחן, במובנים רבים המתיחות בהקשר זה אינה עוד באותה עוצמה כפי שהייתה בשנה שחלפה. זאת, בעיקר בשל הבסתו הטריטוריאלית הצפויה בקרוב של ארגון המדינה האסלאמית, וכפועל יוצא ירידת חשיבותם של הכוחות הכורדים. האיומים הטורקיים לפעול צבאית בצפון מזרח סוריה על מנת להתמודד עם ה-PYD מעמידים בסכנה גם את הכוחות האמריקאים הנמצאים באזור, אך כלל לא ברור שאכן יש אינטרס טורקי להביא לצמצום הנוכחות האמריקאית, המהווה משקל נגד לרוסיה ולאיראן בסוריה, ולכן, צפוי ששני הצדדים יצליחו להגיע להסכמות, ולו חלקיות, בעניין זה.

עסקת הרכישה של סוללות הגנה אווירית מדגם S400 מרוסיה היא סוגיה מרכזית נוספת המטרידה את ארצות הברית. ב-2015 הצליחה ארצות הברית ללחוץ על אנקרה ולהניאה מלרכוש סוללות הגנה מפני טילים מתוצרת סין, אך הפעם נראה שהטורקים נחושים יותר לקדם את העסקה אל מול רוסיה. אחת הסיבות שבגללן ככל הנראה האמריקאים מתקשים יותר לשכנע את טורקיה לבטל רכישה זו היא עניינו של נשיא טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן, בסוללות אלו, בעקבות ניסיון ההפיכה הכושל וחשש מאפשרות שיעשה שנית שימוש בחיל האוויר הטורקי נגדו ונגד תומכיו. יחד עם זאת, לא ניתן לפסול אפשרות שלמרות קשיים במגעים קודמים, ארצות הברית תמכור בסופו של דבר סוללות פטריוט לטורקיה, ואנקרה תבחר לבטל או להשהות את ההסכם עם רוסיה. ואכן, המתנגדים בקונגרס האמריקאי להתקדמות במכירת מטוסי ה-F-35 לטורקיה מבקשים להתנות את העסקה בביטול רכישת ה-S-400.

זאת ועוד, אנקרה רואה באופן שלילי את הפרישה של ארצות הברית מהסכם הגרעין עם איראן ואת החזרת הסנקציות. בעבר, טורקיה קיבלה מארצות הברית פטורים מסוימים מקיום הסנקציות וגם סייעה רבות לאיראן לעקוף את השפעתן השלילית של הסנקציות עליה. על אף היקף יבוא האנרגיה הנרחב של טורקיה מאיראן (ב-2017 כ-17 אחוזים מיבוא הגז הטבעי לטורקיה וכ-27 אחוזים מיבוא הנפט אליה היו מאיראן), הפעם לטורקיה יש לכאורה אפשרויות רבות יותר לגוון את מקורות האנרגיה שלה, וצפוי שארצות הברית תהיה ערנית הרבה יותר למאמציה לסייע לאיראנים לעקוף את השפעת הסנקציות החדשות עליהם. גם פתיחות אמריקאית לצרכי הטורקים, בפרט לאור הצניחה בערך הלירה הטורקית והתלות הטורקית בייבוא אנרגיה, יכולה לעודד יותר שיתוף פעולה מצידה של אנקרה. יחד עם זאת, האיחוד האירופי, רוסיה וסין שותפים להתנגדות הטורקית לסנקציות על איראן – אחדות דעים שתאפשר לטורקיה מרחב תמרון מסוים.

שאלה נוספת היא, האם בעקבות שחרור ברנסון ארצות הברית תאפשר את המשך מעצרו בטורקיה של הבנקאי הטורקי, מחמט חקאן אטילה, שהורשע בבית משפט אמריקאי בין היתר בעקיפת הסנקציות על איראן בסבב הקודם שלהן. כן מקווים הטורקים שהקנסות שיוטלו על בנקים בטורקיה בעקבות משפטו של אטילה לא יהיו כבדים מדי.

בה בעת, טורקיה וארצות הברית שותפות לקריאה לחקירה מהירה של היעלמותו בקונסוליה הסעודית באיסטנבול של העיתונאי הסעודי, ג'מאל חאשוקג'י, אשר נחשד כי נרצח בידי גורמים שנשלחו על ידי ריאד. אמנם, אנקרה וגם וושינגטון עדיין זהירות בדרישותיהן אל מול ריאד, אך שיתוף פעולה ביניהן בהקשר זה יקשה על הסעודים המעוניינים להשכיח את האירוע מדעת הקהל הבינלאומית. כאן עולה השאלה האם האמריקאים יתמידו בלחץ שהם מפעילים על ריאד, שאם לא כן, גם סוגיה זו עלולה להפוך לנקודת מחלוקת בין אנקרה וושינגטון.

שחרורו של ברנסון אינו תרופת קסם למשבר החרף ביחסי טורקיה וארצות הברית מזה יותר משנה. יחד עם זאת, הוא מעיד שניתן ללחוץ על אנקרה ועל נקודות התורפה שלה, ובראש ובראשונה זו הכלכלית. למעשה, הסנקציות שהטיל ממשל טראמפ על טורקיה היו לא מאוד רחוקות מהאופן בו רוסיה התמודדה עם טורקיה לאחר תקרית הפלת המטוס הרוסי על ידי הטורקים בנובמבר 2015 דרך פגיעה באנקרה, שהייתה בעיקרה כלכלית.

בהקשר הישראלי, לא נראה שממשל טראמפ פועל בעת הנוכחית לצמצום המתח הקיים בין טורקיה לישראל לאחר המשבר שפרץ במאי האחרון סביב סוגיית העברת השגרירות האמריקאית לירושלים, אשר בעקבותיו אין היום שגריר טורקי בתל אביב ואין שגריר ישראלי באנקרה וגם הקונסולים הוחזרו. עם זאת, שיפור אווירה ביחסי טורקיה-ארצות הברית עשוי להקרין במידת מה בחיוב על יחסי טורקיה - ישראל. בניגוד למשבר שהתחולל סביב תקרית המרמרה, אין לטורקיה היום דרישות קונקרטיות מישראל כתנאי להחזרת השגרירים. מנגד, לא מורגשת דחיפות בעניין זה בצד הטורקי. להיפך, בהתבטאות אחרונה של ארדואן בנושא הוא הדגיש, שלאור תפקיד ההובלה של טורקיה בארגון לשיתוף פעולה אסלאמי (טורקיה מכהנת כיושבת הראש הנוכחית של הארגון), היא צריכה להתקדם בזהירות בנושא החזרת השגרירים. ואולם, העדר דרישות קונקרטיות מאפשר גמישות בנושא ולו יבחר ממשל טראמפ להפעיל לחצים גם בכיוון זה, סביר שינחל הצלחה. על כן, יש טעם בקיום דיאלוג ישראלי בנושא עם הממשל האמריקאי.